

EĞİTİM DERNEKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

TÜRKiYE VE AVRUPA PERSPEKTİFİ

25.05.2021 AİHM Dergisinde ve Bournemouth Üniversitesi Dergilerinde yayınlanmak üzere ve Avrupa Komisyonu, STK'ların temel işlevlerinin desteklenmesi, 22.020401 – Çok ülkeli programlar, bölgesel entegrasyon ve bölgesel işbirliği, EuropeAid/171106/DD/ACT/TR

European Commission
Supporting core functions of CSOs, 22.020401 – Multi-country programmes,
regional integration and territorial cooperation, EuropeAid/171106/DD/ACT/TR

proje kapsamında yapılan bir araştırmadır.

Engin MOĐUL
Yabancı Dil Vizyon Derneği
VİZDER
Dernek Başkanı ve İngilizce Öğretmeni

Tanım:

Bireylerin ortak bir problem alanının çözümü ya da amaçları doğrultusunda bir araya gelerek oluşturdukları yapılanmalar toplumun sivil boyutunu oluşturmaktadır. Bu yapılanmalar dernek, vakıf, sendika, kooperatif, birlik gibi isimler almaktadır. Günümüzde demokrasinin hâkim olduğu toplumlarda devletten bağımsız kâr amacı gütmeyen toplumun yararına farklı birçok alanda faaliyet gösteren binlerce sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşlar arasında dernekler en çok gündemde olan örgütlenme biçimidir.

Dernekler, eğitim, çevre, sağlık, kadın hakları, gençlik gibi toplumsal alanlarda, savunuculuk, izleme ve gündem oluşturma vb. amaçlarla faaliyet göstermektedir. Bu toplumsal alanlardan eğitim; derneklerin doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisini çekmekte ve dernekler eğitim alanını doğal çalışma alanı olarak görmektedirler. Eğitim dernekleri, kuruluş, faaliyet alanı ve amaçlarına göre çeşitlilik göstermektedir.

Kalkınmadaki Rolü

Kalkınma, modernleşme ve ilerleme ile iç içe olan kalkınma kavramı ve küreselleşme ile etkisi azalmaya başlayan ulus devlet, kapitalizm tarafından ekonomik kalkınmaya uygun bir aktör olmaktan çıkarılmıştır. Kalkınmadaki rolü, devletten sivil toplum alanında faaliyet gösteren kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarına (STK'lar) ve kalkınmanın aktörleri olarak işlev görmelerine neden olmuştur.

Avrupa Birliği ve Örnekler:

Almanya'daki NGO Monitor araştırma enstitüsü Almanya'nın, kalkınma yardımı sağlamada küresel bir liderdir. Yardımlar konusunda, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı (BMZ), In 2019 , bütçesinden yaklaşık 1,2 milyar Avro'su doğrudan " sivil toplum ve iş grupları ve kurumlarına " tahsis etmiştir. 2018 yılında Almanya'daki sivil toplum kuruluşları 800 bini aşmış. STK'ların kapasitelerini geliştirmek için spor, eğitim, sosyal hizmetler ve sağlık hizmetleri gibi sektörlerle yönlendirmişler. Sosyal hizmetler alanında çalışanların % 76'sı, eğitim sektöründe % 78'i ve sağlık sektöründe çalışanların % 26'sı sivil toplum kuruluşları tarafından istihdam edilmektedir. Bugün, Almanya'daki refah sistemi, kar amacı gütmeyen kuruluşlara kamu hizmetlerine göre öncelik veren, yetki ikamesi ilkesiyle tanımlanan bir çekirdek sisteme sahiptir.

AB 2014- 2020 Sivil Toplum Destek hedeflerinde, Genişleme politikası kapsamında sivil topluma destek, etkinleştirmek ve katılımcı demokrasiyi teşvik etmek. Sivil toplum faaliyetlerine elverişli bir ortamın sağlanması ve STK'ların etkili ve hesap verebilir bağımsız aktörler olmasını gerektiği, STK'ların

hedeflerini gerçekleştirmek için kendi kapasitelerini güçlendirmek, etkinliklerini arttırmak, mali destek kaynaklarını geliştirmelerini amaçlamaktadır.

Avrupa Birliği, 2030 stratejilerinde sivil toplum kuruluşları geliştirmek ve bu kuruluşların siyasi, sosyal ve ekonomik sistemleri desteklemesini sağlamak için daha fazla mali destek ve finansman sağlamak istediğini belirtiyorlar. AB, sivil toplum vaadini gerçekleştirmek istiyorsa, geliştirme sürecinin tüm aşamalarında Sivil Toplum Kuruluşlarının üstün performansını gösterebilmelidir.

Giriş:

Bu araştırmada, Eğitim derneklerinin sorun alanları çeşitli boyutları ile ele alınmış ve eğitim ile ilgilenen sivil toplum kuruluşları ve derneklerin yetkilileri ile yapılan görüşmelerde, Eğitim Derneklerinin Genel Sorun Alanları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır. Ekonomik eksiklikler, Devlet Desteği eksikliği, Katılımcı Sayısı, Sistemsizlik, Sosyal Duyarsızlık, Proje Üretmemesi, Yasal Bilgi Eksikliği, Tanıma, İletişim Eksikliği, Zaman Eksikliği, Kurumsal Kapasite Eksikliği. Eğitim alanının genişliği ve etki alanları göz önüne alındığında, mevcut sorun alanlarının sadece devlet tarafından çözülemeyeceği görülmektedir.

Eğitim alanında sivil yapılanmaların oluşturulması tarihi bir geleneğe sahiptir. Bu alanda Osmanlı devletinde ve öncesinde Ahi teşkilatlanmalarında, esnaf localarında ve özellikle vakıf uygulamalarında çok önemli sivil uygulamalar yapılmıştır. Eğitim alanının bu köklü birikimi ve faaliyet zemini Cumhuriyet'in erken döneminde de kullanılmış bu bağlamda oluşturulan bazı dernekler yeni ideolojinin toplumsal yaşama aktarılmasında etkin olarak kullanılmıştır. Eğitim, Türkiye'de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının (STK) ilgi alanı içerisinde yer almaktadır. STK'ların çoğu eğitim kavramına atıflar yaparak ve toplumun eğitim sorunlarına yönelik proje ve kampanya düzenlemeyi kendilerine misyon edinmişlerdir. Eğitim alanında faaliyet göstermek STK'lara saygınlık ve tanınma olanağı sağlamaktadır. Medyanın ve kamuoyunun eğitim ile ilgili faaliyetlere göstermiş olduğu ilgi ve toplumun eğitim alanındaki ihtiyaçları, STK'ları bu alana yöneltmektedir. Türkiye'de eğitim alanında örgütlenmeler ağırlıklı olarak dernekleşme biçiminde olmaktadır.

Eğitim dernekleri, kuruluş, faaliyet alanı ve amaçlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Özellikle son yıllarda genel olarak derneklerin; özelde ise eğitim alanındaki derneklerin sayısı artış göstermektedir. Bu durumun oluşumunda sivil toplumun yaygın bir söylem aracı olması, eğitim alanının derneklere getirdiği pozitif katkı ve prestij ile yasal mevzuatın kolaylaştırıcılığı etkili olmaktadır. Türkiye'de eğitim alanında faaliyet gösteren dernekler tasnif edildiğinde on farklı kategorinin olduğu görülmektedir: Eğitim-Araştırma-Proje Dernekleri, Okul-Koruma-Geliştirme Dernekleri, Mezunlar Dernekleri, Dini Eğitimi

Destekleme Dernekleri, Yöre-Bölge-Şehir Eğitim Destekleme Dernekleri, Engelli-Özel Eğitim Dernekleri, Çevre ve Sağlık Eğitimi Dernekleri, Deprem-Arama Kurtarma Eğitimi Dernekleri, Burs Eksenli Dernekler, Uzmanlık Eğitimi Eksenli Derneklerdir.

Eğitim Derneklerinin Genel Sorunları:

Ekonomik:

Birçok problem alanının ekonomik yetersizliklere dayandırıldığı söylenebilir. Genel olarak başlıca

gelir kaynağı üye aidatları olan dernekler, üyelerinin aidatları zamanında ve yeteri kadar ödememelerinden dolayı ekonomik sıkıntılar yaşamaktadır. Bu durum derneklerin etkinliklerini kısıtlamaktadır. Ekonomik sıkıntıların olmadığı zaman, daha çok kişiye ulaşabileceklerini, daha fazla faaliyetlerde bulunabileceklerini açıkça belirtmişlerdir. Dernekler gıda ve giyecek kermesleri düzenleyerek ekonomik yönden katkı sağlama yoluna gitmişler; fakat her derneğin yılda bir defa

kermes yapma hakkı olduğu için bu gelirleri de kısıtlı olmaktadır.

Devlet Desteği:

Görüşülen dernek üyelerine devletten maddi destek ve / veya yardım alıp almadıkları ve almayı isteyip istemedikleri sorulmuştur. Buna göre 6 dernek üyesi devletten destek ve / veya yardım almadıklarını ve almak istediklerini, 14 dernek üyesi ise devletten destek ve / veya yardım almadıklarını ve almak istemediklerini belirtmişlerdir. Bu sonuca göre çalışma grubu iki ana düşünce üretmiştir.

Devletten destek alınmalı ya da alınmamalı. Destek alınmasını istemeyen grubun temel argümanları sivil toplum kuruluşlarının sivil özelliklerine yaptıkları vurgu çerçevesinde oluşmuştur. Ayrıca, devletten destek aldıkları takdirde devletin kendilerinden hesap soracağı ve bunun da özgürlüklerini kısıtlayacağı düşüncesi ifade edilmiştir. Ayrıca devlet desteğinin ekonomik bağımlılığın, bağımsızlıklarını ve hareket alanlarını daraltacağı ve kontrollerin artacağı düşüncesindedirler. Bir dernek yöneticisi bunu açıkça şu şekilde ifade etmiştir: *“Bugün yardım alıp da yarın dayak yemek istemem.”* Bu kendilerini herhangi bir yere bağımlı hissetmek istememelerinden kaynaklanmaktadır. Dernekler özgürce kendilerini ifade etme düşüncesindedir. Devletten destek alınmasını olumsuzlayan grup ise devletten yardım aldıkları takdirde dernek olarak daha çok kişiye yardımcı olabileceklerini ifade

etmişlerdir. Kendilerinin ekonomik rahatlığının faaliyet alanlarını genişleteceği ve daha çok ihtiyaç sahiplerine ulaşabilecekleri düşüncesi bu grupta hâkimdir. Bu şekilde düşünenler aslında devlet ile halk (ihtiyaç sahipleri) arasında köprü kurmak istemektedirler.

Toplumsal Duyarsızlık:

Toplumsal duyarsızlık katılımcılık ile paralellik göstermektedir. İnsanların duyarsız olması katılımcılığı da aynı oranda azaltmaktadır. Bunun çözümü için halka yönelik seminerler, konferanslar, kermesler düzenleyerek halkı sivil toplum hareketinin içine katmak istemektedirler.

Mevzuat Bilgisi Eksikliği:

Dernek yönetici ve üyelerinin mevzuat bilgi eksiklikleri yasal haklarını bilmemeleri, dernek olarak kullanabilecekleri birçok olanaktan mahrum olmalarına neden olmaktadır. Başlangıçta eğitime katkı amaçlı kurulan dernekler sonraları yasal işleyişlerde çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Dernek, yıllık toplantılarını yapamaz ve kararlar alıp uygulayamaz hale gelmektedir. Sonunda da tabelâ derneği haline dönüşmekte ve işlevini yitirmektedir. Bazı yöneticiler mevzuatı bilgisizliğinden derneği kapatamadıklarını ve işlevsiz bir şekilde derneğin beklediğini belirtmişlerdir. Dernek yöneticilerinin veya üyelerinin mevzuat hakkındaki eksikliklerinin giderilmesi, onların daha bilinçli hareket edebilmelerini, faaliyetlerini rahat bir şekilde yapabilmelerini sağlayacaktır.

İletişimsizlik:

Derneklerin birbirleriyle olan iletişim eksiklikleri, yapılacak yardımların koordinesiz ve dengesiz bir şekilde dağıtılmasına, gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşılamamasına ve aynı kişinin birkaç dernekten aynı anda yardım alması gibi durumlara neden olmaktadır. Aynı alanda olmalarına rağmen iletişimsizlik, derneklerin güçlerini azaltmaktadır.

Proje Üretememe:

Proje üretememelerinin en büyük sebebini ekonomik problemlerine bağlamaktadırlar. Her dernek amaçları doğrultusunda yeni projeler düşünmekte fakat gerçekleştirmek için maddi imkânları yetmediği için bu projeleri gerçekleştirememektedirler.

Tanınırlık:

Derneklerin etkin olabilmeleri için toplumda ses getirecek, geniş kitlelere ulaşabilecek faaliyetlerde bulunması gerektiği düşüncesindedirler. Bu durum kamuoyu oluşturabilmeleri ve savunuculuk yapabilmeleri adına önemlidir. Bazı dernekler ağaç dikme kampanyası, kan verme kampanyası düzenleyerek, dershaneye gidemeyen öğrencilere kurs imkânı sağlayarak toplumda itibarlarını ve tanınırlıklarını arttırmaktadırlar. Bunun yanında; sözlü veya yazılı basın açıklaması yaparak, özel günlerde konferanslar ve seminerler düzenleyerek tanınırlıklarının artmasını sağlamaktadırlar. Yapmış oldukları faaliyetler derneklerin tanınırlığını sağlamaktadır. Dolayısı ile faaliyet yapma imkânı bulamayan derneklerin toplumda tanınırlığı da o nispette az olmaktadır.

Bu Sorunlar Doğrultusunda İhtiyaçlar:

1- Yurt dışındaki Sivil Toplum kuruluşlarını araştırıp ve görüşüp, kapasitelerini nasıl geliştirdiklerini, mali kaynaklarını nasıl geliştirdiklerini, kurumsal güçlerini nasıl geliştirdiklerini, Avrupa Birliği ve sivil toplum kuruluşları ile olan ilişkilerini öğrenmek ve eğitimi alarak uygulamak. Türkiye ve Avrupa'da sivil toplum diyalogunu ve kültürlerarası alışverişi güçlendirecek bir köprü olunması kesinlikle önemlidir. Avrupa Birliği projeleri üretmelerini ve başvurmalarını sağlamak gerekliliği vardır.

2- Sivil toplum kuruluşlarına destek ve danışmanlık ofisleri kurarak, Sivil toplum kuruluşlarını daha fazla finansal kaynak sağlanacağı konusunda bilgilendirmek, gelişmelerine destek olmak, demokratik haklara sahip olmalarına yardımcı olmak ve teşvik etmek, mentor olmak ve mentorluk eğitimi verilmelidir. Türkiye'deki STK'ların kapasitelerini değerlendirmeyi ve sivil toplum örgütleri için elverişli ortamı izlemek gerekir.

3- Kamu kurumlarıyla daha etkili savunuculuk ve diyalog için STK'ların hesap verebilirliği ve şeffaflığına yönelik araçları iyileştirme ihtiyacı. Şeffaflık; kamu veya diğer aktörler talep etmeden önce bilgilerin zamanında yayınlanması, paylaşılması ve kolay erişilebilir bir formatta sunulması. Hesap verebilirlik; her eylemi gerekçelendirmek. Tüzükleri, mali raporları, personel ve iletişim bilgilerini ve bağışçıları halka açıklanması gerekir. Devlet kurumlarıyla işbirliği yapılması, politika oluşturma sürecine katılmak, ortak etkinlikler yapılması. Özellikle Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü ile iletişim halinde olmak, Derneklerin, tavsiyelerini ve katkılarını kulak vermeleri, önerileri dikkate almalarını sağlamak gerekir. Halen önemsiz görülen derneklere ve sivil toplum kuruluşuna devlet ve özel bankalar, kredi vermezler hatta kredi kartı imkanı sunmazlar.

Sonuç ve Öneriler:

Sivil toplum tartışmalarının 1980'li yıllardan sonra çeşitli ulusal ve uluslararası faktörlerin etkisiyle Türkiye'de toplumsal yaşamın her alanında sivil toplum yapılanmaları oluşmuştur. Bu alanlardan biri de "eğitim" alanıdır. Eğitim alanı sivil toplum kuruluşlarının (STK) ilgisini çekmekte ve bu alanda çok sayıda STK etkinlik yürütmektedir. Bu STK'ların değerlendirilmesi de bu araştırmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Dernekler bu sivil toplum kuruluşları içerisinde en yaygın olanıdır. Derneklerin de en yoğun çalışma alanlarından biri de eğitimidir. Bu iki özellik eğitim derneklerinin incelenmesini gerekli kılmıştır. Ayrıca eğitim alanının genişliği ve etki alanları dikkate alındığında var olan sorun alanları sadece devletin olanakları dâhilinde çözülemediği görülmektedir. Bu faktörler bir araya geldiğinde eğitim alanı derneklerinin önemi ve gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bu araştırmanın sonuçları şöyle özetlenebilir: Derneklerin amaçlarına yönelik hizmet edebilmelerinin ve yeteri kadar fırsatları

kullanabilmelerinin ekonomik durumları ile doğru orantılı olduğu görülmüştür. Görüşülen tüm dernek yetkilileri ekonomik sıkıntı içinde olduklarını belirtmişlerdir. Gerçekleştirmek istedikleri projeleri maddi imkânsızlıklardan dolayı yapamadıkları, personel çalıştıramadıklarını, üye aidatlarının yetersiz olduğu gibi bir çok ekonomik sorunu vurgulamışlardır. Bu vurgu sivil toplum kuruluşları ile

ilgili yapılan her araştırmada görülmektedir. 2008 yılında Eraslan tarafından yapılan dernek, vakıf ve sendika gibi farklı örgütlenme türlerinden oluşan ve 565 kişiden oluşan bir çalışma grubu ile yapılan araştırmada sivil toplum kuruluşlarının temel sorunlarından birinin ekonomik etkenler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2005 yılında Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) tarafından yapılan “STK Haritalama Çalışması: Sivil Toplum Kuruluşları: İhtiyaçlar ve Sınırlılıklar” raporunda bu durum çok net ortaya konulmaktadır. Akşit ve diğerleri tarafından 2002 yılında yapılan “Sivil Toplumun ve Katılımın Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü” adlı araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Derneklerin gönüllü olarak katılımcı sayıları derneğin tanınmışlığı ve faaliyetlerinin etkisi oranında artış göstermektedir. Gönüllü üyelerin sayısı kayıtlı üyelerin sayısından çok daha fazladır. Gönüllü üyeler derneğin her türlü faaliyetine katılabilmekte, maddi imkânlar sağlamakta, katılım bağlamında gerekli her türlü destek verilmektedir. Sivil toplumun gönüllü ve rızaya dayanan zemini araştırma sonuçlarında görülmektedir. Mentеш’in 2008 yılında yaptığı “Kadınlara Yönelik Faaliyet Gösteren STK’ların İncelenmesi” adlı araştırmada gönüllülüğün tüm STK yönetici ve katılımcıların temel vurgusu olduğu belirtilmiştir.

Derneklerin etkin olabilmeleri için toplumda ses getirecek, geniş kitlelere ulaşabilecek faaliyetlerde bulunması gerektiği düşüncesindedirler. Bu durum kamuoyu oluşturabilmeleri adına, savunuculuk yapabilmeleri adına önemlidir. Bazı dernekler ağaç dikme kampanyası, kan verme kampanyası düzenleyerek, dershaneye gidemeyen öğrencilere kurs imkânı sağlayarak toplumda itibarlarını ve tanınırlıklarını arttırmaktadırlar. Bunun yanında; sözlü veya yazılı basın açıklaması yaparak, özel günlerde konferanslar ve seminerler düzenleyerek tanınırlıklarının artmasını sağlamaktadırlar.

İller bazında derneklerin birbirleri ile olan iletişim düzeyleri düşüktür. Bu durum Türkiye’de dernekler özelinde STK’lar genelinde de görülmektedir. İletişim eksikliği temel bir sorunsal durumundadır. Eraslan’ın (2008) yapmış olduğu araştırmada çalışma grubunun STK’ların birbirleri ile ilişki düzeylerini ve birlikte hareket etme potansiyellerini yeterli görmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye'deki STK'lara yöneltilen en büyük eleştirilerden biri de aynı ya da farklı alanlarda faaliyet gösteren STK'ların birbirleriyle sınırlı derecede iş birliği içerisine girmeleri veya hiç girmemeleridir. STGM haritalama çalışmasında da bu görüşü destekleyen bulgular bulunmaktadır. Buna göre STK'lar, başka STK'larla ağ ilişkileri kurmanın öneminin farkında değil gibi görünmektedir. Görüşmelerin çoğunda katılımcılar kendileriyle aynı alanda çalışan diğer STK'ları tam olarak bilmediklerini ifade etmiştir. Bu nedenle de STK'ların pek çoğunun sivil toplum alanında gerçekleşen faaliyetleri, yaşanan sorunları, gelişmeleri ve organizasyonları takip etmeden, kendi sınırlı dünyalarında, kendileri için yaşadıkları dile getirilmiştir." (STGM, STK Haritalama Çalışması, 2005). Dernekler yapmış oldukları faaliyetlerde halkın desteğini sağlayamadıklarından dolayı kamuoyu oluşturmada ve karar süreçlerini etkilemede problem yaşamaktadırlar. Halka halk adına hizmet ettiklerini düşünmekte, fakat katılım ve duyarsızlık hususunda önemli sıkıntılar yaşamaktadırlar. Derneklerde belli bir amaca odaklanma, misyon belirleme, kurumsallaşma ve profesyonelleşme gibi faktörlerde de eksiklikler gözlemlenmiştir. Faaliyetlerin amatörce ve plansız bir şekilde yapıldığı, sistematik bir çalışmanın olmadığı belirlenmiştir.

Genel olarak derneklerin sorun alanları değerlendirildiğinde bütün problemlerin birbirleriyle ilgili olduğu ve en önemlisinin ve hepsini etkileyenin ekonomik nedenler olduğu görülmüştür. Dernekler yürüttükleri faaliyetleri ile toplumda bireyler arasında iletişimi ve dayanışmayı arttırmaktadırlar. Kâr amaçlı kuruluşlar olmadıkları için bireylere sosyal, kültürel ve ekonomik yardımlarda bulunmaktadır. Dolayısı ile derneklerin sayısının artırılması, teşvik edilmesi ve toplumun bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, İlhan (1971). *Temel Hak ve Özgürlükler*. İÜHF Yayınları, İstanbul.

- Akşit, Bahattin, B. Tabakoğlu, A. Serdar (2002). *Sivil Toplumun ve Katılımın Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*, Yayınlanmamış Araştırma Projesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Araştırma Fonu Projeleri, Ankara.
- Alkan, Mehmet Ö. (2003). Osmanlı'da Cemiyetler Çağı. *Tarih ve Toplum Dergisi*, 40(238):4-12.
- Altaş, Hüseyin. (2002). 4748 – 4771 Sayılı Yasalarla Dernekler Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler ve Mevzuata Etkisi, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 36,1-2, Ankara.
- Çalışkan, Mehmet Ali, Cengiz Kurtuluş, Uğraş Tol (2005). *STGM, Haritalama Çalışması Sivil Toplum Kuruluşları: İhtiyaçlar ve Sınırlılıklar Raporu*, Ankara.
- Çankaya, İbrahim (2005). *Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitim Amaçlı Faaliyetleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elazığ.
- Eraslan, Levent. (2008). *Türkiye'de Sivil Toplum Sorunsalı Ve Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.